O‘ZBEKISTONDA YASHIL IQTISODIYOTGA O‘TISHNING IQTISODIY MEXANIZMLARI: IMKONIYATLAR VA USTUVOR YO‘NALISHLAR

Usmonova Vasila Botirovna
Iqtisodiyot fanlari buyicha o‘qituvchi, O‘zbekiston Milliy Unversiteti Jizzax filiali Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
vasilausmonova1416@gmail.com
Boliyeva Sitorabonu
O‘zbekiston Milliy Unveristeti Jizzax filiali talabasi

Annotatsiya

Maqolada O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tishning iqtisodiy mexanizmlari yashil investitsiyalar, qayta tiklanuvchi energiya, resurs tejamkorligi va davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash yo‘nalishlarida tahlil qilinadi. Tadqiqot O‘zbekistonning rasmiy strategik hujjatlari, Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit bo‘yicha dasturi, Jahon banki hamda Xalqaro energetika agentligi materiallarini qiyosiy o‘rganishga asoslanadi. Tahlilda yashil o‘tishning natijadorligi moliyalashtirish hajmi bilan birga loyihalarni tanlash mezonlari, infratuzilma tayyorligi, resurslar hisobi va iqtisodiy rag‘batlarning uyg‘unligiga bog‘liqligi asoslanadi. Investitsiyalarni ekologik mezonlar asosida saralash, xususiy kapital uchun xatarlarni oqilona taqsimlash, energiya va suv tejamkorligini o‘lchash hamda davlat yordamini tekshiriladigan natijalar bilan bog‘lash taklif etiladi. Maqoladagi tavsiyalar hujjatlar tahlilidan kelib chiqqan bo‘lib, ularning korxonalar darajasidagi samaradorligi alohida empirik tadqiqotni talab qiladi.

Kalit so‘zlar: yashil iqtisodiyot, barqaror rivojlanish, yashil investitsiyalar, qayta tiklanuvchi energiya, resurs samaradorligi, yashil moliyalashtirish, davlat-xususiy sheriklik.

Iqtisodiy rivojlanishning uzoq muddatli barqarorligi ishlab chiqarish hajmini oshirish bilan birga tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligiga ham bog‘liq. Energiya, suv va xomashyo sarfining yuqoriligi korxonalar xarajatlarini ko‘paytirishi, ekologik bosimni kuchaytirishi va kelajakdagi o‘sish imkoniyatlarini cheklashi mumkin. Shu sababli yashil iqtisodiyotga o‘tish atrof-muhitni muhofaza qilish bilan bir qatorda iqtisodiy modernizatsiya masalasi sifatida ham qaralishi lozim.

Birlashgan Millatlar Tashkilotining Atrof-muhit bo‘yicha dasturi — UNEP yashil iqtisodiyot yondashuvini inson farovonligi va ijtimoiy tenglikni yaxshilash, ekologik xatarlar hamda tabiiy resurslar tanqisligini kamaytirish bilan bog‘laydi. Demak, yashil o‘tishni faqat ekologik uskunalar xarid qilish bilan cheklab bo‘lmaydi. U ishlab chiqarish, moliyalashtirish va iste’mol qarorlarida iqtisodiy hamda ekologik manfaatlarni muvofiqlashtirishni talab qiladi[66].

O‘zbekistonda mazkur yo‘nalishning strategik asoslari Prezidentning 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-son qarori bilan tasdiqlangan 2019–2030-yillarga

[66] United Nations Environment Programme — UNEP. (2011). *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication — A Synthesis for Policy Makers*. Havola: UNEP rasmiy nashri.

mo‘ljallangan yashil iqtisodiyotga o‘tish strategiyasida belgilangan. Unda energiya samaradorligi, qayta tiklanuvchi energiya, tabiiy resurslardan oqilona foydalanish hamda moliyaviy va nomoliyaviy qo‘llab-quvvatlash mexanizmlari ustuvor yo‘nalishlar sifatida ko‘rsatilgan[67].

Maqolaning maqsadi — ushbu yo‘nalishlarni amalga oshirishga xizmat qiladigan iqtisodiy mexanizmlarni tahlil qilish va ularning natijadorligini oshirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqish. Asosiy tadqiqot savoli quyidagicha: yashil investitsiyalarni jalb etish, resurs tejamkorligini rag‘batlantirish va davlat ko‘magini tashkil etish qanday uyg‘unlashtirilishi kerak?

Tadqiqotda hujjatlar tahlili, qiyosiy tahlil va mantiqiy umumlashtirish usullaridan foydalanildi. Manbalar sifatida O‘zbekistonning yashil iqtisodiyotga oid strategik hujjatlari, Milliy yashil iqtisodiyot taksonomiyasi hamda xalqaro tashkilotlarning O‘zbekistonga doir tahliliy materiallari tanlandi.

Yashil iqtisodiyotga o‘tishda bozor ishtirokchilarining qarorlariga ta’sir qiluvchi rag‘batlar muhim o‘rin tutadi. Korxona investitsiya tanlashda dastlabki xarajat, moliyalashtirish qiymati, kutilayotgan tejam va xatarlarni hisobga oladi. Ekologik foyda korxonaning daromadida to‘liq aks etmasa, jamiyat uchun foydali loyiha xususiy investor uchun yetarlicha jozibador bo‘lmasligi mumkin. Davlat siyosatining vazifasi shunday tafovutlarni kamaytiradigan shart-sharoit yaratishdir.

Prezidentning 2022-yil 2-dekabrdagi PQ-436-son qarori bilan yashil o‘sishni ta’minlash dasturi va harakatlar rejasi tasdiqlangan. Hujjatda moliyalashtirish manbalarini kengaytirish, xalqaro hamkorlik, kichik biznes ishtiroki va monitoring masalalari qamrab olingan. Jumladan, harakatlar rejasining 28-bandida tadbirkorlarning yashil moliyalashtirish imkoniyatlarini kengaytirishga oid takliflar, 59-bandida esa davlat investitsiyalarini yashil ustuvorliklar bilan muvofiqlashtirish choralari nazarda tutilgan. Bular belgilangan vazifalar bo‘lib, ularning barchasi bajarilganini tasdiqlovchi natijalar sifatida qabul qilinmasligi kerak[68].

Jahon bankining O‘zbekiston bo‘yicha iqlim va rivojlanish hisobotida energiya va resurslardan intensiv foydalanish, suv tanqisligi hamda iqlim xatarlari uzoq muddatli rivojlanish bilan bog‘liq muammolar sifatida ko‘rib chiqilgan. Hisobot xususiy sektor, bozor rag‘batlari, moliya tizimi va ijtimoiy himoyaning o‘zaro muvofiqligiga e’tibor qaratadi[69].

Moliyalashtirish shartlari loyiha xususiyatiga mos bo‘lishi kerak: uzoq xizmat qiladigan uskunani qisqa muddatli qarzga olish to‘lov bosimini oshirishi mumkin. Kichik korxonalarning loyiha tayyorlash xarajatlarini kamaytirish uchun standart baholash shakllari, maslahat xizmatlari va o‘xshash loyihalarni birgalikda moliyalashtirish taklif etiladi.

---

[67] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-son qarori. *“2019–2030-yillar davrida O‘zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”*. Havola: Lex.uz — PQ-4477.

[68] O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrdagi PQ-436-son qarori. *“2030-yilgacha O‘zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o‘tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida”*. Havola: Lex.uz — PQ-436.

[69] World Bank. (2023). *Uzbekistan Country Climate and Development Report*. Havola: Jahon bankining rasmiy hisobot sahifasi.

Jahon bankining 2024-yil 21-maydagi axborotiga ko‘ra, O‘zbekistonda 250 MW quyosh stansiyasi va 63 MW energiya saqlash tizimi uchun kreditlar, imtiyozli mablag‘lar hamda davlatning to‘lov majburiyatlarini qo‘llab-quvvatlovchi 12 million dollargacha kafolatni qamrab olgan moliyalashtirish paketi imzolangan. Bu xatarlarni taqsimlash misoli bo‘lib, obyektning keyingi faoliyat natijalarini tasdiqlamaydi.

Qayta tiklanuvchi energiyaga investitsiyalarni elektr tizimining imkoniyatlari bilan muvofiqlashtirish zarur. Xalqaro energetika agentligining O‘zbekiston quyosh energetikasiga bag‘ishlangan yo‘l xaritasida tartibga solish muhiti va elektr tizimi moslashuvchanligini rivojlantirishga alohida e’tibor berilgan[70].

Resurs tejamkorligini rag‘batlantirishning boshlang‘ich sharti — iste’molni ishonchli hisobga olishdir. Korxona energiya yoki suv sarfining qayerda ortayotganini bilmasa, investitsiya ustuvorligini ham aniq belgilay olmaydi. Shu sababli tejamkor uskunalarni moliyalashtirishdan oldin hisoblagichlar, texnik ko‘rik va boshlang‘ich iste’mol ma’lumotlarini tekshirish tavsiya etiladi.

Suv tejamkorligida ham xuddi shunday yondashuv talab etiladi. Yangi sug‘orish uskunasini o‘rnatishning o‘zi suvdan foydalanish natijasi haqida to‘liq xulosa bermaydi. Baholashda suv olish hajmi, foydalanish tartibi, ekin maydoni va hosildorlikdagi o‘zgarishlar hisobga olinishi lozim. Jahon banki hisobotida suv tejovchi texnologiyalar bilan birga suv infratuzilmasi va hisob tizimlarini takomillashtirish tavsiya qilingan[71].

O‘zbekistonda yashil iqtisodiyotga o‘tishning iqtisodiy mexanizmlari investitsiyalar, resurslardan foydalanish va davlat ko‘magini o‘zaro muvofiqlashtirishga tayanishi kerak. Rasmiy hujjatlar ushbu yo‘nalishlarning institutsional asoslarini belgilaydi, xalqaro tashkilotlar materiallari esa moliyalashtirish, infratuzilma va ijtimoiy himoya o‘rtasidagi bog‘liqlikni ko‘rsatadi.

Tahlil asosida loyihalarni ekologik va moliyaviy mezonlar bo‘yicha birgalikda saralash, xatarlarni shaffof taqsimlash, energiya hamda suv hisobini takomillashtirish va davlat yordamini tekshiriladigan natijalarga yo‘naltirish tavsiya etiladi. Qayta tiklanuvchi energiya obyektlarini rivojlantirish esa tarmoq imkoniyatlari va texnik xizmat bilan uyg‘unlashtirilishi zarur.

Yashil o‘tishning muvaffaqiyati mablag‘ sarflangani bilan emas, uning natijasida resurslardan foydalanish, iqtisodiy barqarorlik va aholi farovonligida qanday o‘zgarish yuz bergani bilan baholanishi lozim.

Foydalanilgan manbalar:

1. United Nations Environment Programme — UNEP. (2011). *Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication — A Synthesis for Policy Makers*. Havola: UNEP rasmiy nashri.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-son qarori. *“2019–2030-yillar davrida O‘zbekiston Respublikasining «yashil»*

[70] International Energy Agency — IEA. (2022). *Solar Energy Policy in Uzbekistan: A Roadmap*. Paris: IEA. Havola: IEA rasmiy hisoboti.
[71] World Bank. (2023). *Uzbekistan Country Climate and Development Report*. Havola: Jahon bankining rasmiy hisobot sahifasi.

iqtisodiyotga o‘tish strategiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”. Havola: Lex.uz — PQ-4477.
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 2-dekabrdagi PQ-436-son qarori. *“2030-yilgacha O‘zbekiston Respublikasining «yashil» iqtisodiyotga o‘tishiga qaratilgan islohotlar samaradorligini oshirish bo‘yicha chora-tadbirlar to‘g‘risida”*. Havola: Lex.uz — PQ-436.
4. World Bank. (2023). *Uzbekistan Country Climate and Development Report*. Havola: Jahon bankining rasmiy hisobot sahifasi.
5. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2023-yil 25-oktabrdagi 561-son qarori. *“Milliy «yashil» iqtisodiyot taksonomiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”*. Havola: Lex.uz — 561-son qaror.
6. International Energy Agency — IEA. (2022). *Solar Energy Policy in Uzbekistan: A Roadmap*. Paris: IEA. Havola: IEA rasmiy hisoboti.
7. World Bank Group. (2024, 21-may). *Uzbekistan to Build New Solar Plant and First Battery Energy Storage System with World Bank Group Support*. Rasmiy axborot. Havola: Jahon bankining loyiha haqidagi xabari.

O‘ZBEKISTONDA YASHIL INVESTITSIYALARNING BARQAROR IQTISODIY O‘SISHNI TA’MINLASHDAGI O‘RNI

Usmonova Vasila Botirovna,
Iqtisodiyot fanlari buyicha o‘qituvchi, O‘zbekiston Milliy Unversiteti Jizzax filiali Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
vasilausmonova1416@gmail.com
Abdulhamidov Abdullajon
O‘zbekiston Milliy Unveristeti Jizzax filiali talabasi.

Annotatsiya. Iqtisodiy o‘sishning barqarorligi ishlab chiqarish hajmi bilan birga tabiiy resurslardan foydalanish samaradorligi va iqtisodiyotning tashqi xatarlarga moslashish qobiliyatiga bog‘liq. Energiya va suv ta’minotidagi cheklovlar korxonalarning xarajatlarini oshiradi, yangi ishlab chiqarish quvvatlaridan foydalanishni qiyinlashtiradi. Shu sababli O‘zbekistonda yashil investitsiyalarni ekologik vazifalar bilan bir qatorda uzoq muddatli iqtisodiy o‘sishning moddiy shartlarini yaxshilovchi kapital qo‘yilmalar sifatida o‘rganish zarur.

Kalit so‘zlar: yashil investitsiyalar, yashil iqtisodiyot, barqaror iqtisodiy o‘sish, energiya samaradorligi, qayta tiklanuvchi energiya.

Maqolaning maqsadi yashil investitsiyalarning barqaror iqtisodiy o‘sishga ta’sir mexanizmlarini ochib berish hamda ularni rag‘batlantirishning makroiqtisodiy shartlarini aniqlashdir. Tadqiqotda rasmiy hujjatlar va xalqaro moliya institutlarining ochiq materiallarini qiyosiy tahlil qilish, sababiy bog‘lanishlarni nazariy izohlash usullaridan foydalanildi. Natijalar ekonometrik baholash emas, manbalarga tayangan tahliliy umumlashtirish hisoblanadi.